

Vloga ustvarjalnega mišljenja pri reševanju kriminalističnih problemov*

Darko Maver**

»Kriminalist brez domislice je
žalostna figura.«
Hans Walder
(Kriminalistisches Denken)

1. Uvod

Ena izmed temeljnih značilnosti vsakega specifično človeškega dela je tudi ta, da se v njem neločljivo združujeta in prepleta fizično in umsko delo in da je torej vsak delavec »hkrati tudi umski delavec in zato ustvarjalen vsaj v najosnovnejšem pomenu besede.«¹ Preiskovanje kaznivih dejanj lahko uvrščamo med tiste človekove dejavnosti, kjer sta fizična dejavnost in umsko delo še posebno trdno povezana in soodvisna.

Iz prakse je včasih slišati, da je za učinkovito preiskovanje potrebna zlasti izurjenost, izkušnje, vztrajnost, temeljitost in upornost, manj pa bistro, logično in ustvarjalno mišljenje, ki ga (po njihovem mnenju) pretirano poudarjeno prikazujejo klasični detektivski romani. Takšno mnenje ni utemeljeno, saj je za reševanje kriminalističnega problema, za iskanje, zbiranje, zavarovanje, ocenjevanje in preverjanje dokazov, za načrtovanje preiskovanja in sestavljanje verzij o preteklem dogodku, za uspešno opravljanje ogleda, zaslišanja in drugih preiskovalnih in operativnotaktičnih dejanj, potrebna tako intenzivna intelektualna dejavnost kot tudi ustrezno fizično ukrepanje.

Kljub temu pa je teoretičnemu in empiričnemu proučevanju psihologije mišljenja preiskovalcev oziroma t. i. »kriminalističnemu« mišljenju namenjeno v jugoslovanski, pa tudi tuji kriminalistični literaturi relativno malo pozornosti. Ker strokovnjaki redko sežejo na širše področje miselne dejavnosti kriminalistov, je razumljivo, da je prav tako zapostavljeno tudi ožje področje bodisi diskurzivnega, logičnega, bodisi ustvarjalnega in intuitivnega mišljenja. Čeprav sta obe pomembni za preiskovanje in čeprav gre za dialektično povezanost obeh struktur mišljenja (in drugih psiholoških dejavnikov), se bomo v tem sestavku omejili na splošen prikaz značilnosti ustvarjalnega mišljenja in na nje-

govo vlogo pri preiskovanju kaznivih dejanj. Pri tem izhajamo iz deduktivne metode in skušamo splošna spoznanja psihologije ustvarjalnosti prenesti v konkretno kriminalistično prakso. Teze, o katerih bomo razpravljali so predvsem naslednje:

— pri reševanju kriminalističnih problemov in opravljanju posameznih preiskovalnih in operativnotaktičnih dejanj ima pomembno vlogo tudi ustvarjalno mišljenje in intuicija;

— čim bolj zapletena je naloga oziroma čim manj začetnih informacij je na voljo, večji je pomen ustvarjalnega mišljenja;

— intuicija in ustvarjalno mišljenje sta pomembna zlasti pri sestavljanju verzij in načrtovanju taktike preiskovanja;

— preiskovalci s kreativnimi lastnostmi so uspešnejši pri reševanju zapletenih kriminalističnih primerov kot tisti, ki teh lastnosti nimajo;

— z načrtnim razvijanjem kreativnosti in sposobnosti razmišljanja in pomnenja ter s pravilno izbiro in razporeditvijo kriminalistov po njihovih intelektualnih sposobnostih, bi bilo mogoče izboljšati tudi učinkovitost preiskovanja.

2. Ustvarjalno mišljenje v kriminalistični literaturi

Ob razmeroma skromni literaturi, ki bi podrobneje obravnavala problematiko in pomen ustvarjalnega mišljenja v kriminalistični praksi, pa skorajda ni kriminalističnega strokovnjaka, ki v svojih delih ne bi vsaj na kratko spregovoril tudi o ustvarjalnem mišljenju, intuiciji in domišljiji. Pri tem nekateri pišejo neposredno o »ustvarjalnem« mišljenju, drugi govore o intuiciji, domišljiji ali fantaziji, tretji zopet o sposobnosti za kombiniranje ipd., vendar se ne spuščajo v iskanje globljih zakonitosti in povezav, v analizo pojma ustvarjalnosti, v empirično preverjanje zbranih ugotovitev, temveč pogosto ostajajo zgolj na ravni površnega opisovanja. Več strokovne pozornosti so tem vprašanjem namenili edinole sovjetski pisci, čeprav so tudi tam tovrstna dela bolj redka.

Sovjetski kriminalist G. G. Šihancov npr. meni, da je ustvarjalno mišljenje jedro preiskovalne sposobnosti.² Pod ustvarjalnim mišljenjem piše razume ustvarjalno domišljijo, razvito intui-

* Pričujoči sestavek je nekoliko sremenjeno in dopolnjeno preizkusno habilitacijsko predavanje na Višji šoli RSNZ dne 11. 6. 1984.

** Darko Maver, mag. kazensko-pravnih znanosti, raziskovalni sodelavec, Inštitut za kriminologijo, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana.

¹ Trstenjak, A.: Psihologija ustvarjalnosti, s. 195.

² Šihancov, G. G.: O formirovanii sledstvennyh sposobnostej, s. 20.

cijo, visoko razvito analitičnosintetično mišljenje, ostro opazovanje, bistroumnost, produktivni spomin, samostojnost, globino, urnost, živahnost in kritičnost uma.

Tudi **A. R. Ratinov** pripisuje domišljiji preiskovalca velik pomen: »Domišljija, to je oblikovanje novih vzorcev, predstav ali idej, ki jih prej ni bilo v človeku, je nujna pri vsaki človekovi dejavnosti, še poseben pomen pa ima pri preiskovalnem delu.«³ Pisec dodaja, da je vsak korak pri preiskovanju povezan z delovanjem domišljije in da bi glede na značilnosti lahko govorili o posebni »preiskovalni domišljiji«.

N. L. Granatova trdi, da deluje diskurzivno, logično mišljenje dobro le tedaj, ko so na voljo vsi potrebni podatki za rešitev naloge, se pravi na končnih stadijih preiskovanja, prej pa je v ospredju ustvarjalno mišljenje.⁴

Podobno stališče zavzema glede ustvarjalnega mišljenja tudi **A. V. Dulov**, ki navaja, da je ustvarjalnost pomembna predvsem tedaj, ko se preiskovalec sreča s primerom, ki pomeeni zanj nekaj novega, ker ga v svoji praksi še ni srečal, in je za rešitev potrebno najti nov vzorec reševanja.⁵

Velik pomen pripisuje ustvarjalnemu mišljenju tudi **I. M. Luzgin** še zlasti v zvezi s sestavljanjem miselnih modelov preteklega dogodka, načrtovanjem verzij in izbiranjem preiskovalnih sredstev.⁶

Tudi nekateri zahodni kriminalisti namenjajo domišljiji, intuiciji in ustvarjalnosti dosti pozornosti, čeprav je ne opredeljujejo in analizirajo posebej. Ameriški kriminalist **J. W. Osterburg** piše: »Izkušeni detektivi menijo, da je pri reševanju problema včasih prisotna sreča, toda priložnost je le okoliščina, ki jo je treba izkoristiti, potrebno pa je še znanje, odprtost mišljenja, domišljija in navada razmišljanja o vseh nerazložljivih zaznavah.«⁷

Podobnega mnenja je tudi **A. Lichem**. »Za sposobnega kriminalista je pomemben bogat in živahen kombinacijski dar. Bistvo kriminalističnega mišljenja je v vprašanju: če ni bilo tako kot je videti, kako pa je potem bilo?«⁸

³ Ratinov, A. R.: Sudebnaja psihologija dlja sledovatelej, s. 105.

⁴ N. L. Granat: Rešenije sledstvennyh zadač, s. 22.

⁵ Dulov, A. V.: Sudebnaja psihologija, s. 66.

⁶ Luzgin, I. M.: Rassledovanie kak process poznanja, s. 116.

⁷ Osterburg, J. W.: The Scientific method and Criminal Investigation, s. 138.

⁸ Lichem, A.: Kriminalistična policija, s. 11.

Znani švicarski kriminalist in procesualist **Hans Walder** meni, da mora imeti kriminalist dober spomin, dar opazovanja in dojemanja, ostro razmišljanje, fantazijo in biti mora samokritičen.⁹

Med domačimi pisci se je z vprašanjem kriminalističnega mišljenja in intuicije ukvarjal predvsem **Vlado Vodinelic**. V svojih člankih je poudarjal pomembnost miselne dejavnosti preiskovalcev in povezanost racionalnega in čutnega,¹⁰ dotaknil pa se je tudi vprašanja intuicije. Tudi on se strinja, da ima profesionalna kriminalistična intuicija določeno in to ne nepomembno mesto v ustvarjalni dejavnosti predkazenskega in preiskovalnega postopka, za katerega je značilno, da razpolaga z majhnim številom informacij.¹¹

Iz navedenih citatov je razvidno, da številni pisci vendarle omenjajo pomen ustvarjalnega mišljenja za preiskovanje kaznivih dejanj, čeprav ga opredeljujejo različno in mu ne posvečajo večje raziskovalne pozornosti.

3. Pojem ustvarjalnega mišljenja

Že v uvodu smo omenili, da je vsakdo v nekem smislu ustvarjalen in da je tudi najbolj preprosto fizično delo povezano z mišljenjem in ustvarjalnostjo. V tem najširšem smislu bi zasledili prvine ustvarjalnosti tudi pri najpreprostejšem kriminalističnem opravilu. Pa vendar je prava ustvarjalnost, o kateri želimo spregovoriti, nekaj več, zato jo je treba najprej ustrezno opredeliti.

Zadeva je dodatno zapletena, ker so se tudi psihologi, ki so se ukvarjali s psihologijo mišljenja in ustvarjalnosti, izogibali opredelitvi tega pojma.¹² Čeprav je sicer znanih nekaj poskusov definicij ustvarjalnega mišljenja, je vendarle največkrat treba šele iz konteksta razprave izluščiti opredelitev in značilnosti, ki jih pisci pripisujejo ustvarjalnemu mišljenju.

Za nekatere psihologe je bistvo ustvarjalnosti v **izvirnosti**, v zmožnosti priklicati nekaj novega v življenje, nekaj, česar prej še ni bilo.¹³ V zvezi s preiskovanjem kaznivih dejanj bi to pomenilo, da je kriminalist ustvarjalen, če je izviren, če je

⁹ Walder, H.: Kriminalistisches Denken, s. 88 idr.

¹⁰ Glej npr.: Vodinelic, V.: Uvidaj i planiranje verzija.

¹¹ Vodinelic, V.: Intuicija i krivični postupak, s. 737.

¹² Trstenjak, A.: Psihologija ustvarjalnosti, s. 31.

¹³ prav tam, s. 27

odkril nekaj, kar prej ni bilo znano. Toda kriminalist je v tem smislu vedno ustvarjalen, saj vedno preizkuje nek nov, neznan pojav, ki se nikoli ne ujema s prejšnjimi po vseh svojih značilnostih. Takšna opredelitev je torej še vedno preširoka in upravičena je pripomba, da je ena izmed značilnosti ustvarjalnosti tudi izvornost, vendar pa vsaka izvornost ne pomeni tudi že ustvarjalnosti.

Nekoliko dlje popelje misel, da je ustvarjalnost **oblikovanje in preverjanje hipotez**.¹⁴ Sestavljanje verzij o kaznivem dejanju terja resnično dosti domišljije, intuicije in logičnega mišljenja, zlasti še ob pomanjkanju začetnih informacij. Vendar pa se tudi pri verzijah pogosto uporablja reproduktivno mišljenje, to je znanje, spravljeno v spominu, izkušnje, analogija in algoritmi reševanja, kot jih predpisuje kriminalistična metodika. Zlasti tipične verzije so zasnovane predvsem na preteklih izkušnjah, manj pa na ustvarjalnem mišljenju. Delo z verzijami torej temelji na kombinaciji ustvarjalnega in reproduktivnega mišljenja, pri čemer je v določenih situacijah v ospredju ustvarjalno, v drugih pa reproduktivno mišljenje.

Nedvomno je pomembno stališče, da je za ustvarjalnost značilno zlasti **odkrivanje**, se pravi **postavljanje, odpiranje problemov**, ne pa njihovo reševanje.¹⁵ Tam, kjer povprečni kriminalist ne vidi nič posebnega in mu je vse jasno in razumljivo, bo razmišljal in ustvarjal preiskovalec zaznal problem in ga tudi skušal rešiti. Prav ima A. Trstenjak, ko pravi: »Pri ustvarjalnosti je odločilno problem sploh odpreti, saj je golo reševanje problemov večkrat že in nucleo nakazano v problemu samem. Videti problem, zahteva navidezno večjo bistrost in samostojnost kot pa rešiti problem, ki so ga drugi že odkrili.«¹⁶ To lastnost je mogoče primerjati s sumom, ki je v določenem smislu tudi ustvarjalen, saj pomeni na stvari gledati drugače kot kaže videz. Nedvomno je tudi v kriminalistiki včasih pomembnejše problem sploh zaznati, kot pa ga kasneje reševati. Vzrok za to, da nek kriminalist ali preiskovalni sodnik zazna problem, nekdo drug pa ne, so različni in jih gre iskati tako v malomarnosti, neznanju, nezainteresiranosti, nesposobnosti in drugih osebnostnih, psiholoških in situa-

cijskih dejavnikih, kot tudi v nesposobnosti kritičnega, bistrega in ustvarjalnega mišljenja.¹⁷

Značilnost ustvarjalnosti pa seveda ni le odpiranje, temveč tudi **reševanje problemov**. Resda je mogoče dosti nalog rešiti zgolj z logičnim, diskurzivnim mišljenjem in reproduktivnim uporabljanjem preteklih izkušenj in znanja, toda logično mišljenje ne pomaga tedaj, kadar je za rešitev naloge potrebno najti novo idejo.¹⁸ Nedvomno je prav pri reševanju ustvarjalnih nalog (za katere je značilno, da za reševanje ne zadostuje pretekla izkušnja, temveč je treba odkriti novo strategijo reševanja) pomen domišljije, intuicije in ustvarjalnega mišljenja največji. Ustvarjalnost torej lahko opredelimo tudi kot posebno, višjo stopnjo reševanja problemov, ki sega preko navadnega, reproduktivnega mišljenja, in pri kateri je v ospredju kreativna, se pravi kvalitativna stran produktivnosti.¹⁹

Iz vsega povedanega bi lahko izluščili naslednjo **definicijo »kriminalističnega ustvarjalnega mišljenja«**: to je **razumsko odpiranje in reševanje kriminalističnih problemov, bodisi v okviru sestavljanja in preverjanja verzij, bodisi pri reševanju konkretnih problemov v zvezi z opravljanjem posameznih preiskovalnih in operativno-taktičnih dejanj, pri katerem ne gre zgolj za reproduktivno, poustvarjalno ponavljanje, množenje in kopičenje že znanih in podobnih stvari, temveč za kreativno, izvorno iskanje novih obrazcev za rešitev preiskovalne naloge**.

Takšna opredelitev vsebuje po našem mnenju vse ključne prvine ustvarjalnosti in jih prilagaja konkretni preiskovalni situaciji in kriminalistični nalogi. Ni vsaka naloga takšna, da bi terjala ustvarjalno in kreativno iskanje novih obrazcev. Nasprotno, dosti kriminalističnih problemov je mogoče rešiti že z reproduktivnim in logičnim mišljenjem. Toda tedaj, ko takšen način reševanja ne zadošča, ko je treba za rešitev ustvarjalne

¹⁷ Primerkov za to je dosti. Zakaj pri obravnavanju pogošenih žensk v zadevi »Trobec« ni nihče pomislil na možnost umora in odkril storilčev naslov pri eni od umorjenih žensk? Zakaj je preiskovalni sodnik na Reki v zadevi »Sterzner« menil, da ogled in preiskava nista potrebni, ker gre očitno za »nesrečo«? Zakaj je kriminalist, ki je v Zagrebu preverjal vse stanovalce, ki bi prišli v poštev kot morebitni osumljenci pri posilstvu, spregledal prav storilca? Je šlo za malomarnost, neznanje ali nesposobnost gledati na stvari drugače kot kaže videz?

¹⁸ De Bono: Beyond Yes or No, s. 8.

¹⁹ Trstenjak, A.: s. 33.

¹⁴ P. Torrence, cit. po Trstenjak, A., s. 28.

¹⁵ Trstenjak, A., s. 29.

¹⁶ prav tam, s. 18.

naloge »pretekle izkušnje reorganizirati na tak način, da nastanejo povsem nove kombinacije«²⁰ je ustvarjalno mišljenje nepogrešljivo.

4. Nekatere značilnosti ustvarjalnega mišljenja

Prvo vprašanje, ki si ga lahko zastavimo potem, ko smo opredelili pojem »kriminalističnega ustvarjalnega mišljenja« je, kako sploh pridemo do ustvarjalnosti in kaj vse vpliva nanjo. Odgovor ni preprost, saj je instrumentarij za merjenje in ugotavljanje kreativnosti in tistih dejavnikov, ki so povezani z njo, še dokaj nepopoln in nezanesljiv.

Strokovnjaki s področja psihologije mišljenja menijo, da sta pri reševanju problemov pomembni dve strukturi mišljenja: **epistemična** (struktura znanja) in **hevristična** (struktura iskanja rešitve).²¹ Za reševanje pravih problemov je odločilna hevristična struktura, medtem ko epistemična zadošča le za opravljanje navadnih nalog, kjer gre za sestavo že znanih operacij, ki jih je le treba priklicati v spomin.²² Vsak človek ima individualno različno hevristično strukturo, ki je neodvisna od epistemične strukture, se pravi od količine znanja v človekovem spominu.²³ Prav zaradi tega nastajajo pri posameznikih razlike tudi pri reševanju preprostejših nalog, čeprav imajo enako izobrazbo in enako znanje. Po mnenju nekaterih (npr. A. Trstenjak), je hevristična struktura nekaj, kar se ne da narediti. »Kdor jo ima, jo lahko aktivira, kdor je nima, mu nobena vaja nič ne pomaga.«²⁴ Drugi, zlasti ameriško usmerjeni psihologi pa trdijo, da vaja v reševanju problemov, ter taktični in strateški trening niso nepomembni, in da lahko izboljšajo človekovo sposobnost reševanja problemov oziroma njegovo kreativnost.²⁵ Čeprav takšen »trening« morda ni učinkovit pri odpiranju in reševanju zares ustvarjalnih nalog, pa po našem mnenju lahko pripomore k učinkovitejšemu reševanju

številnih nalog, ki stojijo pred kriminalistom, zato ga ne kaže zapostavljati.²⁶

Takšno stališče podpirajo tudi izkušnje predavateljev kriminalistike v Sovjetski zvezi, ki so s t. i. »problemskim učenjem« in razvijanjem vsestranskih psiholoških sposobnosti preiskovalcev izboljšali njihovo učinkovitost in njihovo kreativnost pri sestavljanju verzij in opravljanju preiskovalnih dejanj.

Problem v zvezi z ugotavljanjem hevristične strukture je zlasti v tem, da lahko hevristično strukturo empirično spoznavamo in ugotavljamo le toliko, kolikor hkrati že prehaja v epistemično.²⁷ Dostopno je le znanje (najsi bo staro znanje, ki izhaja iz spomina, ali pa na novo pridobljena domislica), iz tega znanja pa se nato sklepa na strukturo mišljenja, iz katerega izvira.²⁸ Zanesljivih meril za ugotavljanje hevristične strukture mišljenja torej zaenkrat še nimamo.

Znanje (izkušnje, teoretično znanje pridobljeno na šolanju, poznavanje prakse, širše znanje posameznih področij družbenega življenja, psihologije, psihopatologije, sodne medicine, kriminalistike itd.) je brez dvoma pomembna prvina pri reševanju kriminalističnih problemov. Brez ustreznega znanja si ni mogoče misliti učinkovitega preiskovanja kaznivih dejanj, zato je treba težiti k temu, da bi si kriminalisti pridobili čim boljše znanje tako splošnih kot specialističnih predmetov. Znana je krilatica: »Kriminalist opazi malenkosti zato, ker ve zanje.«²⁹ Vloga znanja je pri reševanju kriminalističnih problemov nedvomno velika, vendar je treba ob tem opozoriti, da samo znanje ne zadostuje vedno, da je potrebna tudi sposobnost naučeno znanje uporabiti v praksi. Prav tu pa marsikdaj nastanejo zapleti in težave.³⁰ Kriminalist sicer teoretično obvlada snov, ne zna pa tega znanja neposredno uporabiti pri opravljanju svojih dolžnosti.

Pomemben pa je še drug, morda manj poznan vidik vpliva znanja na reševanje kriminalističnih

²⁰ Pri tem mislimo na vaje v zaznavanju, pomnenu, koncentraciji, logično-analitičnem mišljenju, ustvarjanju hipotez, organizaciji celotnega miselnega poteka v smeri določenega cilja (refleksiji mišljenja), iskanje problemov, ugotavljanja neskladnosti med dejstvi itd.

²¹ Trstenjak, A., s. 182.

²² prav tam. (op. Primer: nenavadna verzija, ki jo postavi kriminalist in z njo reši primer je lahko posledica ustvarjalne domislice, ali pa spomina na nek pretekli podoben primer.)

²³ Vodinelić, V.: Uviđaj i planiranje verzija, s. 68.

²⁴ Petelin, B. J.: Problemnoe obučenie po kriminalistike.

²⁰ Soja-Serko: Programiranje i tvorčestvo v dejatelnosti sledovatelja, s. 37.

²¹ D. Dörner, cit. po A. Trstenjak, Psihologija ustvarjalnosti, s. 173.

²² prav tam.

²³ prav tam.

²⁴ prav tam, s. 183. (Podobno bi lahko rekli za duhovitost: šale se je mogoče naučiti na pamet, prave duhovitosti pa ne.)

²⁵ Dörner, cit. po A. Trstenjak, s. 184/185.

nih problemov. Izkušnje človeka obogatijo, da več vidi in več ve, toda velja tudi obratno: izkušnja ima lahko tudi zaviralen vpliv na človekovo izvirnost.³¹ Pomeni zlasti nevarnost, da se pri vseh novih situacijah želimo ravnati na »stari način« in zato nismo dostopni za odkritje nove rešitve. Kriminalist z obilico izkušenj in znanja bo morda prav zaradi vkleščенosti v to preteklo znanje ravnal v izjemnih in zapletenih primerih preveč stereotipno, da bi lahko našel novo in izvirno pot za rešitev. Ena od bistvenih lastnosti kreativnosti je namreč tudi odprtost za nove ideje in nove pristope. Trstenjak piše: »Kar ganljivo je, kako utegne ena sama izkušnja, ki je bila za neko nalogo zelo koristna in vzpodbudna, mislečega človeka ovirati pri reševanju podobnega problema, ki za svojo rešitev zahteva drugo, še neizhujeno pot. Uporaba prejšnje poti ali izkušnje, ki sama na sebi pomeni sicer obogatitve človekove misli, utegne pomeniti za raziskovalca pravo zavoro, inhibicijo, da se ne more preusmeriti, ali bolje, da ne more preusmeriti prejšnje funkcije. To je tako rekoč kar usodno, kadar je za novo nalogo potreben prav tako docela nov pristop, nov prijem, drugačna miselnost in tehnična usmerjenost.«³² Koliko je takšnih situacij tudi pri preiskovanju kaznivih dejanj nismo raziskovali, toda nedvomno se včasih tudi pojavljajo.³³

Za razvoj originalnih misli in rešitev torej ni ugodno niti pomanjkanje prejšnjih izkušenj niti preobilica le-teh.³⁴ To pa seveda ne pomeni, da kriminalistu ni potrebno znanje! Znanje je temelj za vsako uspešno preiskovanje, dograjuje ga sposobnost uporabljanja tega znanja v različnih praktičnih situacijah, nad tem pa je še potrebna odprtost za nove misli, nove ideje in postopke, ki lahko prispevajo odločilen delež k rešitvi zapletenega primera, pri katerem klasično znanje in izkušnje niso zadostovale.

Za ustvarjalnost so pomembni zlasti štirje dejavniki **inteligence**: kompleksnost, globalnost,

³¹ Trstenjak, A., s. 50.

³² Trstenjak, A., s. 50/51.

³³ V zgodovini kriminalistike je klasičen primer za takšno trmoglavost vztrajanje pri neki ideji zapostavljanje daktiloskopije na račun bertillonaze. Čeprav je očitna prednost novega sistema daktiloskopije, so marsikje po svetu trmasto vztrajali pri uporabi starega sistema identifikacije, ki ga je uvedel Bertillon. V preiskovalni praksi bo takšna odprtost za nove ideje potrebna zlasti tedaj, ko bi bilo mogoče odkriti nov ali boljši postopek preiskovanja, bodisi z vidika tehnike, taktike ali metodike.

³⁴ Trstenjak, A., s. 51.

plastičnost in tekočnost.³⁵ Pri kompleksnosti gre za »duhovno napetostno silo«, ki je potrebna za reševanje kompleksnih nalog in ki jo subjektivno občutimo kot stopnjo zbramosti (vendar je ne smemo istovetiti s koncentracijsko silo).³⁶ Plastičnost je sposobnost prestrukturiranja danih struktur, njeno nasprotje pa je otrplost, to je togo oprijemanje že danih struktur. Globalizacija je lastnost, ki je še posebej pomembna za kriminaliste: gre za zmožnost »ločene danosti združevati v celoto, lahkotnost, s katero zaznavamo splošne odnose med ločenimi vsebinami in jih oblikujemo v celoto.«³⁷ Tekočnost označuje lahkotnost preskakovanja misli z ene ideje na drugo, in je pomembna zlasti tedaj, ko je za rešitev problema potrebnih več predlogov ali domislic³⁸ (primerjava s sposobnostjo sestavljanja vseh mogočih verzij v odprti preiskovalni situaciji, se ponuja sama od sebe).

Kljub pomanjkljivostim inteligenčnih testov, ki merijo predvsem znanje, manj pa prave kreativne lastnosti posameznika, je nekatere dejavnike inteligentnosti oz. sposobnosti mišljenja in reševanja nalog vendarle mogoče ugotavljati. Tako je npr. N. L. Granatova raziskovala na izbranem vzorcu kriminalistov lastnosti kot so: lahkotnost in ekonomičnost mišljenja (kako hitro in direktno je bila dosežena rešitev), gibčnost (več možnosti rešitve — pri preiskovanju gre za nasprotujoče si težnje med potrebo po gibčnosti in vztrajnostjo), kritičnost (skladnost z realnostjo), samostojnost mišljenja in tonus.³⁹ Vse te lastnosti so pomembne za pravilno in učinkovito reševanje kriminalističnih nalog, zato je treba izbirati takšne kriminaliste, pri katerih so te lastnosti dovolj izražene, in jih nato še nadalje razvijati in izpopolnjevati.

Pri obravnavanju ustvarjalnosti ne moremo mimo vprašanja o povezanosti ustvarjalnosti z **osebnostnimi dejavniki, emocionalnostjo, različnimi psihološkimi dejavniki** (zlasti psihološke bariere), **temperamentom**, ipd. Na tem mestu bomo prikazali le nekatere najsplošnejše vplive omenjenih dejavnikov na ustvarjalnost. Raziskovalci so ugotovili, da so ustvarjalni ljudje originalnejši, bolj dinamični, nekonvencionalni in včasih

³⁵ Meili, R., cit. po Trstenjak, A., s. 64.

³⁶ prav tam, s. 65.

³⁷ prav tam.

³⁸ prav tam.

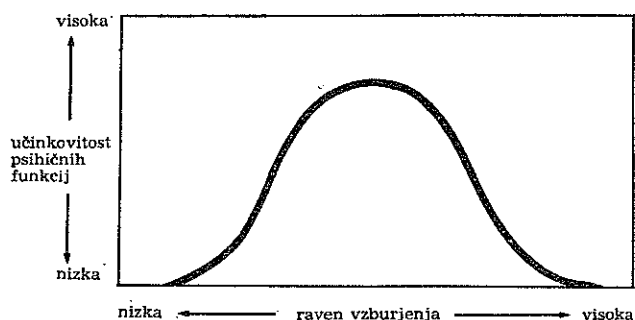
³⁹ N. L. Granat: Karakteristika sledstvennyh zadač i psihologičeskie mehanizmi ih rešenija, s. 123. 124.

tudi bolj radikalni in uporni kot drugi ljudje.⁴⁰ Poleg tega so manj togi, manj konformni in neodvisni od mnenja drugih. Pomembna lastnost je tudi radovednost, kajti radovednost je »psihološka korenina ustvarjalne miselnosti in dejavnosti.«⁴¹ Biti odprt za probleme, sumiti, zastavljati vprašanja in iskati odgovore pa je nedvomno lastnost, ki je zelo pomembna za kriminalistično delo.

Vlogo emocionalnosti pri katerikoli človekovi dejavnosti (in tudi v kriminalističnem delu) dostikrat podcenjujemo, je ne upoštevamo ali je enostransko zavračamo, čeprav ima velik in pomemben vpliv na delo in ravnanje ljudi. Ustreznih empiričnih raziskav je malo, še manj pa je znanega o vlogi čustvenih dejavnikov pri delu kriminalistov. Tudi tedaj, ko se o tem vendarle piše, izhajajo avtorji predvsem iz tega »kako mora biti« (na delo preiskovalca ne smejo vplivati čustva, vedno mora biti zbran in objektiviten itd.), ne pa iz tega, »kako je«.

Različni čustveni dejavniki vplivajo na to, da oseba hitreje spregleda in pozabi tista dejstva, ki nasprotujejo tezi ali prepričanju človeka oziroma vplivajo na potek sklepanja in reševanja določenega problema.⁴² Pri reševanju problemov se vedno pojavijo tudi čustva, včasih v obliki razočaranja, jeze ali dolgočasje (če problem ni rešen), drugič v obliki veselja, zadovoljstva in sproščenosti.⁴³ Vse to pa vpliva tudi na sam potek reševanja naloge in na odnos do problema. Znano je, da je neoseben pristop k reševanju naloge bolj uspešen kot oseben, pri katerem so v večji meri udeležena čustva.⁴⁴ Odnos med učinkovitostjo reševanja problemov in ravniyo vzbujenja je mogoče ponazoriti z grafikonom na tej strani.^{44a}

Skica kaže, da psihična učinkovitost narašča z ravniyo vzbujenosti do optimalne stopnje, nato pa, če se vzbujenje še povečuje, upada. Tudi pri kriminalističnem delu je treba upoštevati delovanje čustev, zlasti tedaj, ko pride do

t. i. psihološke zapore, ki onemogoča rešitev problema. V prihodnje bi bilo treba nameniti proučevanju notranjega prepričanja, vplivu stresnih situacij, predsodkov (ki so tudi močno čustveno obarvani), čustvenih zapor in drugih emocionalnih dejavnikov pri reševanju kriminalistične naloge in konkretnih preiskovalnih in operativnotaktičnih ukrepov dosti več raziskovalne pozornosti.

Glede temperamenta med ustvarjalnimi in manj ustvarjalnimi osebami ni posebne razlike. Temperament bolj vpliva na način dela preiskovalca, na metode, ki jih ta uporablja in taktiko izvajanja, manj pa na samo uspešnost preiskovanja. (Tudi iz literature so znane vse štiri oblike temperamenta: Sherlock Holmes je bil kolerik, Poirot sangvinik, Dupont melanholik in pater Brown flegmatik.)

5. Faze ustvarjalnosti

Kreativno razmišljanje ni statična, temveč dinamična in medsebojno prepletajoča se dejavnost, ki pogosto poteka v človekovi podzavesti in se konča z nenadnim navdihom ali domisljico. V glavnem je mogoče ločiti naslednje faze: pripravo, inkubacijo, razsvetlitev in preverjanje.⁴⁵ Drugi avtorji primerjajo faze ustvarjalnosti z znanstveno metodo dela in jo delijo na: ugotovitev problema, sestavljanje hipotez, zbiranje podatkov, razlago podatkov in sklepe.⁴⁶ Ne glede na različna stališča je mogoče izluščiti misel, da gre pri ustvarjalnem mišljenju na eni strani za trdo znanstveno delo, ki vsebuje intenzivno zbiranje in analiziranje podatkov, razmišljanje in iskanje različnih poti za rešitev, sestavljanje hipotez (verzij) — skratka za daljše miselno ukvarjanje s problemom, po drugi strani pa za nenad-

⁴⁰ Trstenjak, A.: s. 143.

⁴¹ Trstenjak, A.: s. 146.

⁴² Vinacke, The Psychology of thinking s. 81—84. Znano je npr., da si je Charles Darwin sproti zapisoval vse tiste ugotovitve, ki so nasprotovale njegovi teoriji, ker je vedel, da jih bo drugače hitreje pozabil.

⁴³ prav tam, s. 182.

⁴⁴ Trstenjak, A.: s. 49. Tako tudi gledalec pri šahovski igri hitreje in zanesljiveje najde rešitev kot igralec in tudi težje spregleda figuro kot tisti, ki igra šah.

^{44a} Musek, J.: Psihologija osebnosti, s. 50.

⁴⁵ Vinacke, The Psychology of Thinking, s. 243.

⁴⁶ Osterburg, s. 142.

na domisljico in dokončno rešitev problema. Ko govorimo o intuitivnem »zrenju« pa je pot obratna: najprej se pojavi domisljica, slutnja, hipoteza, šele nato pa se le-ta preverja z načrtnim delom.

Nastajanje »nenadnih domisljic« nazorno opisuje Helmholtz: »Ker sem pogosto v nelagodnem stanju, da moram čakati na ugodne domisljice, sem si pridobil o tem, kdaj in kje mi pridejo, nekaj izkušenj, ki utegnejo koristiti tudi drugim. Pogosto se pritihotapijo tiho v miselni krog, ne da bi v začetku spoznal njihov pomen. V drugih primerih pa nastopajo nenadno, brez naprezanja, kakor inspiracija. Kolikor me učijo moje izkušnje, niso prišle nikoli utrujenim možganom in ne ob pisalni mizi. Vedno sem moral svoj problem na vse strani obračati, da sem lahko pregledal vse možnosti in zapetljaje na pamet in jih mogel prosto preleteti...«⁴⁷

Ustvarjalnost torej terja naporno delo in vsestransko obravnavanje problema, ki ga želimo rešiti. Kriminalist se pri reševanju preiskovalne naloge sooča z dvema viroma podatkov: prvi prihajajo od zunaj (podatki s kraja dejanja, sledovi, indici, materialni dokazi, izjave očitvidcev in prič ipd.), drugi pa iz globine njegovega spomina (znanje, izkušnje, predstave ipd.). Oboji so pomembni za rešitev problema. Včasih je do rešitve mogoče priti z logičnim mišljenjem in zavestnim manipuliranjem z dostopnimi informacijami, drugič pa rešitev ni takoj dostopna in se pokaže šele po določenem času, po inkubaciji, kot nenaden preblisk.⁴⁸ V takšnih primerih rešitve ni mogoče »izsiliti«, pač pa je treba potrpežljivo čakati na ustrezno domisljico. »Ko smo vložili v podzavest ‚vlogo‘, se pravi vprašanje, ki zahteva rešitev, nam nobena nestrpnost v prehitevanju navideznih rešitev nič ne pomaga,

⁴⁷ Helmholtz cit. po A. Trstenjak, s. 204.

⁴⁸ Kot primer takšnega nenadnega prebliska lahko navedemo primer novinarja Whitea v zadevi »Buchanan«. Novinar, ki je samostojno preiskoval zadevo, v kateri je storilec z morfijem zastrupil svojo ženo, in ji, da bi prikriil značilno zožene zenice, v oči nakapal atropin, je v nekem trenutku, ko je sedel v baru in skozi kozarec opazoval oči sobesednika prišel na idejo, da je storilec v času, ko je njegova žena umirala, nakapal v njene oči atropin in tako prikriil značilnost zastrupitve z morfijem. »Skok, ki so ga naredile Whiteove misli, se je njemu samemu sprva zdel neverjeten in kar fantastičen.« Glej: Thorwald, J.: Detektivi, 2. knjiga, s. 90. (Op.: Podobno se je zgodilo kriminalistu, ki se mu je posvetila rešitev zapletenega primera v trenutku, ko je sedel v gledališču in opazoval predstavo.)

čakati moramo, da problem v naši notranjosti zori in dozoreva.«⁴⁹

V kriminalistični praksi je mogoče najti primere za navedene trditve. Vsak kriminalist se je pri svojem delu že srečal z njimi, ali pa zvedel zanje iz izkušenj drugih sodelavcev. Na kraju dejanja se preiskovalcu med opravljanjem ogleda utrme domisljica: storilec je bila ženska.⁵⁰ Pri tem ne gre za neko logično analiziranje in zavestno razmišljanje, ki bi pripeljalo do sklepa (s tem seveda nikakor ne trdimo, da kriminalist pri opravljanju ogleda ne razmišlja!), pač pa za trenutno idejo, ki je nastala iz podzavestnega premlevanja stanja na kraju dejanja in informacij, ki so bile na voljo, in se v določenem trenutku »posvetila« preiskovalcu. Seveda gre le za hipotezo, ki jo je treba nato preveriti in logično utemeljiti (dokazati).

Kaj se pravzaprav dogaja v podzavesti od trenutka, ko smo se pričeli ukvarjati s problemom, pa do trenutka, ko se pojavi rešitev? Podzavestno dogajanje daleč presega zavestno umsko dejavnost, hkrati ko logika podzavesti deluje avtomatično in neodvisno od zavestnega prizadevanja. Trstenjak piše: »V podzavesti ne delujejo samo ‚temni goni‘ z emocionalnimi vzgibi, temveč tudi racionalne sile, ki pri tem razodevajo svojevrstno logiko, se pravi zakonitost, ki je sicer različna od diskurzivne logike zavestnega razuma, ki pa je vsekakor nekaj zakonitega, ni prepuščena golim naključjem in nerazumskim gonom; saj se tudi v delovanju podzavesti slej ko prej uveljavlja to, kar so kognitivni psihologi že davno poimenovali z racionalnimi pojmi, kakor so ‚določujoče tendence‘, vektorske naravnave.«⁵¹ Glavna prвина podzavesti je spomin (vse znanje in izkušnje, ki jih ima človek), zato tudi ni čudno, da številni kriminalisti in procesualisti v svojih delih pripominjajo, da se t. i. kriminalistična intuicija pojavlja predvsem pri tistih preiskovalcih, ki imajo številne izkušnje in obsežno znanje. Ob tem moramo le dodati, da je takšno znanje le eden od pogojev za ustvar-

⁴⁹ Trstenjak, A.: s. 109.

⁵⁰ V stanovanju so našli truplo umorjene ženske. Pri ogledu so ugotovili številne sledove krvi in tudi tri sredstva umora: palico, nož in stol. Iz stanovanja so izginile nekatere stare stvari (halja, ruta, pregriinjalo). Pri razmišljanju o tem, kaj se je zgodilo, je preiskovalec pomislil: storilec je ženska. Nadaljnja analiza in potek preiskave je to domnevo potrdilo. Glej: Soja-Serko: Programiranje i tvorčestvo v dejatelnosti sledovatelja, s. 37.

⁵¹ Trstenjak, A., s. 109.

jalno intuicijo, potrebne so namreč še druge psihične lastnosti, ki smo jih že omenili.

Včasih je za rešitev kriminalističnega problema potrebno veliko časa in eksperimentiranja, kajti samo razmišljanje o problemu ne zadostuje za rešitev.⁵² Po drugi strani pa tudi golo praktično preizkušanje (eksperimentiranje) ni dovolj, temveč je potrebna ustvarjalna domišljija. Šele skupno pripeljeta torej praktično delo in ustvarjalno mišljenje do željenega cilja — rešitve problema.

Nekateri pisci omenjajo kot pomemben pripomoček pri reševanju zapletenih preiskovalnih situacij tudi razgovor o problemu z drugimi sodelavci ali znanci, ter vživljanje v situacijo na kraju dejanja oziroma v vlogo storilca. Hans Walder npr. priporoča, naj se kriminalist o zadevi pogovarja s sodelavci ali celo s svojo ženo, kajti včasih se človek enostavno ne spomni na možno rešitev, na domisljico, ki je ključ za razrešitev problema. Razpravljanje z drugim pa lahko privede do prave ideje.⁵³

Za iskanje nove domisljice so pomembne tudi De Bonove ugotovitve glede lateralnega mišljenja. Lateralno mišljenje poteka vzporedno z ustaljenim načinom mišljenja in skuša odkriti alternativne možnosti gledanja na neko stvar. Gre torej za nekakšno prestrukturiranje idej, ki nas v končni fazi pripelje do nove rešitve. »Ko mislimo na oviro, navadno mislimo na nekaj, kar stoji na poti. Toda obstaja tudi druga vrsta ovire, ki nastane prav zato, ker ni nič na poti. Praktično to pomeni, da je tam, kjer obstaja dobro utrjena ideja ali način gledanja na stvari, zelo težko njti alternativno ali novo pot... Naše mišljenje ne ovirajo ideje, ki jih nimamo, pač pa ideje, ki jih imamo.«⁵⁴ (Če to prenesemo na kriminalistično področje, bi vprašanje zastavili takole: Ali je izurjenost pri kriminalističnih opravilih, analogija, izkušnje, očitni indici, ki vodijo v določeno smer, lahko tisti dejavnik, ki se kaže kot ovira in povzroča spregledanje tistih znakov, ki bi sicer lahko pripeljali do rešitve problema?) Bolj kot sama ideja o lateralnem mišljenju je pomembno De Bonovo priporočilo, kako ravnati, da bi prišli do ustrezne domisljice.

⁵² Primer takšne rešitve problema omenja Thorwald v svoji knjigi *Detektivi: V zadevi »Smith«* je morilec svojo ženo umoril v kopalni kadi, vendar na nobeni od njiju niso našli znakov nasilja. Sloviti sodno-medicinski izvedenec Spilsbury je po dolgotrajnih poizkusih in razmišljanju prišel do rešitve problema. Glej *Detektivi*, 2. knjiga, s. 268 id.

⁵³ Walder, H.: *Kriminalistisches Denken*, s. 86.

⁵⁴ De Bono: *Beyond Yes and No*, s. 64.

On to imenuje PO mišljenje, njegovo bistvo pa je v tem, da se pri razmišljanju uporabi tudi trenutno nemogoča ideja, ki pa lahko služi kot odskočna deska za novo, pravilno rešitev.⁵⁵ V zvezi s tem predlaga, da neko rešitev ne zavržemo takoj kot nemogočo ali napačno, temveč se v mislih ukvarjamo tudi z njo. Rezultat takšnega mišljenja je lahko trojen: misel je napačna in bo tudi ostala napačna; misel je napačna, toda v njej je nekaj koristnega, kar bi sicer spregledali; misel se lahko prikaže kot pravilna.

Primere za takšno mišljenje bi lahko našli zlasti v zgodovini kriminalistične tehnike (številni pionirji kriminalistike so se morali pri širjenju svojih idej spopadati z ustaljenim načinom dela in mišljenja in nasprotovanji drugih strokovnjakov), pa tudi v vsakdanji preiskovalni praksi, ko se marsikatero koristno idejo zavrže kot malo verjetno, ali opusti preverjanje neke verzije, ki pa bi vendarle pomenila korak naprej v preiskavi ali celo rešitev primera. Seveda pa pri tem ne zagovarjamo trmoglavega vztrajanja pri neki ideji, ki se je očitno pokazala kot napačna, niti ne nesmiselnega trošenja sil in energije za preverjanje malo verjetnih verzij, ko še ni potrebe za to.

6. Ustvarjalno mišljenje pri preiskovanju kaznivih dejanj

Že doslej smo navedli več primerov praktične uporabe ustvarjalnega mišljenja pri reševanju kriminalističnih nalog. Ključno vprašanje, ki se zastavlja v zvezi z uporabnostjo in pomembnostjo ustvarjalnega mišljenja pri preiskovanju kaznivih dejanj je, kako pogosto se v praksi pojavljajo situacije, ki terjajo ustvarjalno reševanje in ali so pri reševanju zares uspešnejši preiskovalci s kreativnimi sposobnostmi.

V praksi se pojavljata vsaj dve vrsti preiskovalnih nalog: preproste in zapletene.⁵⁶ Preproste je mogoče rešiti s pomočjo miselnih stereotipov, reproduktivnega mišljenja in algoritmov preiskovanja, zapletene pa terjajo ustvarjalno mišljenje in intuicijo. Zapletene naloge so lahko nadalje problemske, ali konfliktna, tipične ali specifične, enovalentne ali kompleksne, zaprte ali odprte in izhodne, vmesne ali končne.⁵⁷ Glede na vrsto preiskovalne naloge in količino do-

⁵⁵ prav tam, s. 94.

⁵⁶ Dulov, A. V.: *Sudebnaja psihologija*, s. 56.

⁵⁷ Drapkin, L. Ja: *Ponjatje i klasifikacija sledstvennyh situacij*, s. 43.

stopnih informacij je potrebna takšna ali drugačna stopnja ustvarjalnosti. Preiskovalec si sam zastavlja naloge, tako praktične kot teoretične, jih sam rešuje in si s tem pridobiva nova spoznanja. Prav sposobnost zadati si nalogo, je eden glavnih znakov preiskovalnega mojstrstva!⁵⁸

Ustvarjalno mišljenje je potrebno zlasti pri sestavljanju verzij o dejanju, če je število izhodnih informacij majhno. Tedaj si je potrebno, ob skromnih podatkih, ki so na voljo, zamisliti različne možnosti poteka dejanja, izluščiti posledice, ki izhajajo iz določene verzije, poiskati vir informacij in dokazov, izbrati primerno taktiko za posamezna preiskovalna in operativno-taktična dejanja, se vživeti v vlogo storilca itd., kar vse terja intenzivno miselno dejavnost. Prav v nesposobnosti, da bi preiskovalec sploh pomislil na neko možnost razlage dogodka ali vira informacij, je pomemben razlog za neuspešno ali pomanjkljivo preiskovanje. Če misel kriminalista ne seže dovolj daleč, če si ne more predstavljati možne razlage za nastanek sledov, če ne izoblikuje vseh mogočih verzij o dogodku, bo kaj lako zašel v slepo ulico in mu bo iz nje pomagalo le naključje.⁵⁹

Številni pisci so razpravljali o vlogi intuicije pri sestavljanju verzij. Praksa kaže, da je intuicija, ki je bila izražena v obliki preiskovalnih verzij, pripeljala do rešitve sicer »brezupnih« primero. ⁶⁰ Intuitivna domisljica odpira nove možnosti za preiskovanje in je neke vrste kaži-pot za nadaljnje delo kriminalista. Je seveda le hipoteza, ki jo je treba še preveriti.

Ustvarjalno mišljenje igra pomembno vlogo tudi pri sestavljanju **miselnega modela** — tako retrospektivnega kot perspektivnega. Pod modelom razumemo miselno predstavljane ali materialno realizacijo sistema, ki odraža ali reproducira objekt raziskovanja in ga je sposoben nadomestiti tako, da proučevanje modela daje novo informacijo o proučevanem objektu.⁶¹ Retrospektivno modeliranje omogoča napraviti miselno sliko preteklega dogodka, vendar ga ni mogoče istovetiti z verzijo o dejanju, kajti mo-

del je bogatejši in bolj raznovrsten kot verzija.⁶² Perspektivni model dobi svoje mesto v miselnih predstavah preiskovalca o možnostih izpolnitve nalog preiskovanja. Modeliranje se pojavlja pri različnih preiskovalnih in operativno taktičnih dejanjih: ogledu, preiskovalnem eksperimentu, rekonstrukciji, zaslišanju itd. Miselno modeliranje je učinkovito sredstvo ustvarjalne iskalne dejavnosti, ki se ne razvija po pravilih strogega algoritma.⁶³ Čeprav pri modeliranju sodeluje tudi logično, diskurzivno mišljenje, je pomen ustvarjalnega mišljenja vendarle velik.

Brez intuicije in ustvarjalnega mišljenja si tudi ne moremo predstavljati **refleksivnega mišljenja**, ki je zlasti pomembno pri zaslišanju ali pri razgovoru z osumljencem. Misliti o tem, kako misli nasprotnik, da mi mislimo o njem, in ukrepati v skladu s tem, terja dosti kreativnosti in sposobnosti vživljanja v situacijo drugega. Najti ustrezno domisljico med razgovorom z osumljenim, ki lahko reši problem, prav tako ni mogoče brez ustvarjalne sposobnosti.⁶⁴ Skratka, v konkretni preiskovalni situaciji so številne priložnosti za uporabo kreativnosti in intuicije.

Na koncu želimo še odgovoriti na vprašanje, ali so kriminalisti s kreativnimi sposobnostmi pri svojem delu uspešnejši od tistih preiskovalcev, ki teh lastnosti nimajo. Glede na doslej povedano, leži odgovor na dlani: v praksi se često pojavljajo situacije, ki terjajo kreativne sposobnosti, torej bo pri njihovem reševanju uspešen predvsem tisti kriminalist, ki takšne sposobnosti ima. Nekateri pisci zato opozarjajo, da je pri preverjanju in testiranju kriminalistov najpomembnejše ugotoviti njihove kreativne in abstraktnokognitivne sposobnosti, kajti hipoteza je, da so kreativne sposobnosti pozitivno povezane z objektivno in subjektivno oceno sposobnosti preiskovalca.⁶⁵

Kljub temu pa je empiričnih raziskav, ki bi potrjevale takšno mnenje, bolj malo. Eno od

⁵⁸ Luzgin, I. M.: Rassledovanie kak process poznanja, s. 115.

⁵⁹ Luzgin I. M.: Modelirovanie pri rassledovanii prestuplenij, s. 76.

⁶⁰ Osumljenec se je izgovarjal, da je vžigalico slučajno odvrigel v koš za smeti, ki se je nato vnel. Kriminalistu se je porodila domisljica: storilcu je dal škatljo vžigalic in koš za smeti in mu predlagal, naj skuša zadeti koš z vžigalico. Po nekaj neuspešnih poskusih je storilec priznal, da je namenoma zažgal poslopje.

⁶¹ Hancock in McClung: Abstract-Cognitive Abilities in Police Selection and Organization, s. 103.

⁵⁸ Granat, N. L. in Ratinov, A. R.: Rešenje sledstvennyh zadač., s. 36.

⁵⁹ Za znanega slovenskega kriminalista tov. Predaniča so pravili, da je bil vedno poln idej in domisljic, da je sestavil več deset verzij o primeru, ko so drugi videli le eno, ipd.

⁶⁰ Peščak, J.: Sledstvenije versii, s. 100.

⁶¹ Luzgin, I. M.: Rassledovanie kak process poznanja, s. 110.

redkih raziskav je opravila N. L. Granatova. Kriminaliste je glede na njihove ustvarjalne sposobnosti razdelila v tri skupine: pasivne, hevristične in kreativne. Pasivnih je bilo 23 %, hevrističnih 67 % in kreativnih 10 %. Vsi so reševali deset kriminalističnih nalog, ki so bile sestavljene po resničnih dogodkih. Avtorica je ugotovila, da so naloge, ki so terjale prehod visokih psiholoških barier, rešili vsi kreativni kriminalisti, 36 % hevristov in nobeden od pasivnih preiskovalcev. Takšen izid potrjuje tezo, da je uspešnost rešitve nalog v premem sorazmerju s stopnjo intelektualne aktivnosti.⁶⁶ Granatova tudi meni, da bi bilo mogoče kriminaliste razporejati na reševanje takšnih preiskovalnih nalog, ki najbolj ustrezajo njihovim poklicnim lastnostim.

7. Zaključek

V priučujočem prispevku smo lahko le na kratko in površno prikazali nekatere značilnosti ustvarjalnega mišljenja in orisali možnosti za njegovo uporabo v praktični kriminalistični dejavnosti. Vsako od obravnavanih vprašanj bi terjalo samostojno razpravo, zato je odprtih še dosti možnosti za nadaljnje raziskovanje. Posebno pozornost bi poleg poglobljenemu teoretičnemu raziskovanju kazalo nameniti empiričnemu preverjanju postavljenih hipotez.

Pri obravnavanju problematike pravilnega in ustvarjalnega mišljenja pa naletimo poleg skromnih empiričnih in teoretičnih raziskav v sami psihološki znanosti še na eno zapreko: na odpor ljudi. Raziskovanje mišljenja je namreč zelo občutljivo področje, ker je tesno povezano s človekovo osebnostjo oziroma z njegovim egom. Če kritiziramo človekov način mišljenja, kritiziramo njega samega, to pa vzbuja strah in odpor. (Ni naključje, da so pri empiričnem raziskovanju kreativnosti odklonili sodelovanje prav univerzitetni profesorji, ki so predavali o ustvar-

⁶⁶ Na Inštitutu za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani pripravljamo empirično študijo o miselni dejavnosti kriminalistov in vrstah preiskovalnih nalog, ki se pojavljajo v praksi.

jalnem mišljenju.)⁶⁷ Zato je razumljivo, da tudi preiskovalci ne sprejemajo radi tovrstnih empiričnih raziskav. Pa vendar so te potrebne, saj je mogoče le tako ugotoviti morebitne napake in pomanjkljivosti in jih tudi na ustrezen način odpraviti.

Nobenega dvoma namreč ni, da je ustvarjalno mišljenje pomemben (in neločljiv) del splošnega kriminalističnega mišljenja. Do veljave prihaja zlasti tedaj, ko problema, ki stoji pred kriminalistom, ni mogoče rešiti zgolj s pomočjo reproduktivnega mišljenja. Domislja ali intuicija lahko pripeljeta do novega vira informacij, do novega dokaza, ali do pojasnitve dotlej nerazumljivih in nerazložljivih dejstev in pojavov. Ustvarjalno mišljenje pripomore ne le pri reševanju že odprtih problemov, temveč že pri apercepciji oziroma dojemanju samega problema. Prav tu lahko v praksi ugotovljamo dosti spodrseljavev in napak, ki povzročajo, da ostane dejanje neodkrito in storilec nekaznovan. Preiskovalec s pomanjkljivim znanjem in majhno sposobnostjo analitično sintetičnega in ustvarjalnega mišljenja, bo zlasti pri preiskovanju težjih primerov naletel na nepremostljivo zapreko, ki ji ne bo kos. S prizadevanjem za ustrezno šolanje in izpopolnjevanje delavcev organov za notranje zadeve, ter ustrezno razporeditvijo posameznih kriminalistov na naloge, ki najbolj ustrezajo njihovim intelektualnim in ustvarjalnim sposobnostim, bi bilo mogoče izboljšati učinkovitost odkrivanja in preiskovanja kaznivih dejanj.

Pomen ustvarjalnosti pa ni pomemben le za učinkovito reševanje kriminalističnih nalog, temveč tudi za iskanje novih poti in novih metod preiskovanja. Že večkrat smo ugotovili, da smo prav na področju kriminalistične taktike in metodike v dokajšnjem zaostanku za drugimi državami, pobude in ideje za razvoj na teh področjih pa bi morale priti tudi s strani praktičnih kriminalističnih delavcev. To pa lahko pričakujemo zlasti od ustvarjalnih, izkušenih in vsesplošno razgledanih osebnosti.

Rokopis končan 30. 6. 1984.

⁶⁷ Trstenjak, A.: s. 143.

UPORABLJENA LITERATURA

1. De Bono, E.: **Beyond Yes and No**. Penguin Books, Middlesex, 1973.
2. Drapkin, L. J.: Ponjatie i klasifikacija sledstvennyh situacij. **Sledsetvennye situacii i raskritie prestuplenij**, Sverdlovsk, 1975.
3. Dulov, A. V.: **Sudebnaja psihologija**. VŠ MVD SSSR, Minsk, 1975.
4. Granat, N. L.: **Harakteristika sledstvennyh zadač i psihologičeskie mehanizmi ih rešenija**. kand. disert. Moskva, 1973, s. 194.
5. Granat, N. L. in Ratinov, A. R.: **Rešenje sledstvennyh zadač**. MVD SSSR, Volgograd, 1978, s. 93.
6. Hancock in McClung: Abstract-cognitive Abilities in Police Selection and Organization. **Journal of Police Science and Administration**, 1984, št. 1, s. 99—104.
7. Lichem, A.: **Kriminalistična policija**, Leykam, Graz, 1935 prevod RSNZ, s. 629.
8. Luzgin I. M.: **Rassledovanie kak process poznanja**. VŠ MVD SSSR, Moskva, 1969, s. 177.
9. Luzgin, I. M.: **Modelirovanie pri rassledovanii prestuplenij**, Jurid. lit., Moskva, 1981, s. 141.
10. Musek J.: **Psihologija osebnosti**, DDU Univerzum, Ljubljana, 1977, s. 191.
11. Osterburg, J. W.: The Scientific Method and Criminal Investigation. **Journal of Police Science and Administration**, 1981, št. 2, s. 135—139.
12. Peščak, J.: **Sledstvenie versii**. Progres Moskva, 1976, s. 226.
13. Petelin, B. J.: Problemnoe obučenie po kriminalistike. **Formirovanie professionalnyh kačestv sledovatelja pri izučenii kriminalistiki i sudebnoj psihologii**. MVD SSSR, Volgograd, 1976, s. 26—30.
14. Ratinov, A. R.: **Sudebnaja psihologija dlja sledovatelej**. Moskva, 1967, s. 285.
15. Soja Serko, L. A.: Programirovanie i tvorčestvo v dejatelnosti sledovatelja. **Problemy predvaritelnogo sledstvia v ugovnom sudoproizvodstve**. Moskva, 1980, s. 32—47.
16. Šihancov, G. G.: O formirovanii sledstvennyh sposobnostej v processe obučenia. **Voprosy sudebnoj psihologii**. Minsk, 1970, vyp. 1, s. 14—33.
17. Thorwald, J.: **Detektivi 2**. knjiga, CZ, Ljubljana, 1967.
18. Trstenjak, A.: **Psihologija ustvarjalnosti**, Slovenska matica, Ljubljana, 1981, s. 502.
19. Vinacke, W. E.: **The Psychology of Thinking**. McGraw-Hill Book Comp. Inc. New York, 1952, s. 340.
20. Vodinelič, V.: Intuicija i krivični postopak. **Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo**, 1970, št. 4, s. 731—738.
21. Vodinelič, V.: **Uvidaj i planiranje verzija**. Naša zakonitost, 1982, št.
22. Walder, H.: **Kriminalistisches Denken**, Krim. verlag, Hamburg, 1975, s. 122.

UDC 343.98

A Function of Creative Thinking in Resolving Criminalistic Problem

Maver, Darko, L. L. M., Research Fellow, Institute of Criminology, Ljubljana

Relatively little attention has been paid in Yugoslavia as well as in foreign criminalistic literature to the theoretical and empirical study of psychology of crime investigator's thinking or to the so called criminalistic thinking. So, research of discursive, logical as well as intuitive and creative thinking has been rather neglected.

Criminalistic creative thinking can be defined as a rational opening and resolving criminalistic problems, be in a frame of construction and verification of versions, be in resolving concrete problems related to the performance of particular crime investigation and operative tasks, where there is not only a question of reproductive, re-creative repetition, multiplication and accumulation of known and similar facts, but rather of creative, original search-

ing for new formulas for resolving crime investigation tasks.

The importance of creative thinking is so much greater as the more complicated is a task and the less information are available. Flash of wit and intuition can lead to the new source of information, to the new pieces of evidence or to the explanation of facts and phenomena inexplicable until then. Creative criminalists are more effective in solving crime investigation tasks and are also able to contribute with their ideas and incentives to the discovery of new ways and methods of crime investigation.

The author presents certain characteristics features and phases of creative thinking and its use in practical crime investigation activities.

